

LA GLOBALITZACIÓ TÉ NOM DE DONA: precarietat laboral i feminització de la pobresa.

1.- CAPITALISME I PATRIARCAT

L'efecte de la mercantilització del treball reproductiu, és un exponent més de les desigualtats a escala planetària en el context d'un procés de globalització que augmenta cada dia més, la distància entre països rics i els pobres.

La interacció entre capitalisme i patriarcat, permet explicar perquè un creixent volum de dones procedents de països perifèrics som empentades cap a un altre lloc, desplaçades del seu lloc d'origen per dirigir-se als països del centre, atretes per la demanda de força de treball femenina per dur a terme tasques, la majoria de vegades relacionades amb l'àmbit reproductiu.

El gènere no és tant una categoria d'anàlisi universal sinó que el significat d'aquesta categoria es redefineix en cada context en funció de l'ètnia i la classe social. Cal doncs, anar a cercar en les arrels del patriarcat i la seva relació amb el capitalisme per tal de comprendre l'origen de la subordinació femenina.

- Importància de les categories d'anàlisi del gènere, classe social i l'ètnia.

El gènere com a categoria no adquireix el mateix significat en tots els contextos socials, sinó que es redefineixen en funció d'elements com la religió, l'ètnia, la cultura, tradicions, classe social, etc. Les relacions de gènere estan clarament creuades per les de classe, de manera que és la posició de classe de la dona la que acaba estructurant el significat concret que el gènere té per a ella. La interrelació de les tres dimensions afecta les experiències de tots els éssers humans tant en l'esfera productiva com en la reproductiva. Correlacionar la dona amb l'esfera reproductiva i l'home amb l'esfera productiva, pren com a referent a la dona blanca, de classe mitja, dels països industrialitzats. No totes les dones es poden permetre el luxe de no treballar fora de casa o de concebre la feina com un complement a l'activitat del seu marit. Les experiències de la dona occidental de classe mitja no poden generalitzar-se a totes les dones, en particular a les *negres, relegades a posicions econòmiques més baixes. (* Afroamericanes , indígenes) A aquests tres elements interrelacionats s'haurien d'afegir l'opressió en funció de l'orientació sexual. Malgrat que la realitat demostrí que el model de família de classe mitja, blanca, mai ha estat el tipus de família dominant, sí ha constituït l'instrument a través del qual s'han jutjat i s'han significat altres tipus de família. *Això, ho podem veure fàcilment amb el tipus de polítiques de conciliació laboral - familiar i les polítiques familiaristes a casa nostra.

Les dones negres o dones immigrades amb poc o cap recurs, són explotades per un patriarcat públic alhora que també han estat excloses de la “ protecció “ que ofereix el patriarcat privat, tot i que aquesta protecció estigui basada en la submissió i la dependència de la figura masculina. Insistim doncs, que elements com la classe, ètnia i gènere, així com l’edat, la religió, el context cultural, orientació sexual, fa que siguin diferents les experiències entre unes dones i altres, malgrat això, totes les dones pel fet de ser-ho compartim una experiència més o menys comuna d’opressió i subordinació per part dels homes, que ens situa en una posició d’inferioritat en els diferents àmbits de la vida. Malgrat tot, això no significa que la seva manifestació pugui estudiar-se no tenint en compte que hi ha circumstàncies diferents en funció de la classe social i l’ètnia. Però el gènere, és una categoria d’anàlisi molt important i que no podem obviar pel fet de que existeixin diferències entre les dones. A tot arreu, en totes les classes socials, ètnies i cultures, trobem similituds pel que fa les desigualtats entre homes i dones, així com en els seus causes i els seus efectes, tot i que puguin haver diferències en el grau de desigualtat i opressió. Cal conservar la noció universal de gènere però evitant caure en l’error d’utilitzar una categoria genèrica per reflectir els problemes d’un sol grup de dones i sent capaces d’ignorar la diferència i la pluralitat d’experiències i reivindicacions.

- Fins a final dels 70, les diferents aproximacions al concepte “ treball ” es restringien a les activitats realitzades en l’àmbit de la producció assalariada. En la dècada dels 80, l’enfocament de la producció - reproducció farà possible captar la complexitat de les experiències del treball femení, gràcies a l’explicitat de la interrelació entre el treball domèstic – familiar o reproductiu, i el treball realitzat per al mercat, tots dos indispensables per al bon funcionament de la societat. (Carrasco i Borderias.1994)

En els moments actuals podem parlar de la relació que existeix entre globalització del capitalisme i feminització de la força de treball en les empreses multinacionals dels països perifèrics. No és que les dones estiguin excloses de la producció, sinó que les situa en els extractes inferiors de l’estructura ocupacional. La transnacionalització de la producció s’aprofita de la fragmentació per sexes de la força laboral en la perifèria i recluta a dones treballadores, doncs la inscripció d’inferioritat que les relacions patriarcals atorguen al col·lectiu femení, permet que aquestes puguin cobrar sous més baixos, i les converteix en una força de treball més controlable i submissa. El capitalisme no construeix les desigualtats de gènere sinó que aquestes són generades pel patriarcat; el capitalisme les utilitza en el seu propi benefici, les reproduceix i en la majoria de vegades les augmenta. La interrelació entre classe social i gènere, resulta doncs, essencial per abordar el paper de la dona en el desenvolupament econòmic, com ho corrobora el

fet de que siguin les dones dels països més pobres un dels col·lectius més oprimits pel capitalisme.

La segregació per sexes del mercat de treball té el seu origen en les estructures patriarcal i les jerarquies de poder tant en l'espai productiu com en el reproductiu o domèstic. No tenir en compte que aquestes desigualtats s'expliquen a partir de l'organització patriarcal, difícilment ens permetrà entendre que la feminització laboral comporta precarietat laboral amb totes les conseqüències, immigració, desprotecció, augment de la vulnerabilitat social (exclusió, marginalitat...) desplaçament cap a sectors laborals marginals sense cap altra opció - treball sexual, augment de la violència domèstica i les agressions sexuals, etc. -

La identitat de les dones històricament ha estat construïda des de la reproducció, des de la maternitat, des de la naturalesa, la qual cosa les ha acabat per configurar un rol determinat en la societat, relegant-les a l'espai privat i la família com a únic projecte de vida i caracteritzant-les per la invisibilitat social. *La socialització que s'ha fet d'aquest determinisme (dels rols femenins) des dels diferents àmbits de la societat ha contribuït i contribueix a la reproducció d'aquesta infravaloració de les dones, per això és summament important que des de l'educació i altres agents socials es treballi justament per redefinir altres models i valors que superin l'androcentrisme i l'etnocentrisme que encara perduren; ja sigui revisant els continguts curriculars, els llibres de text, la imatge de les dones que es continua transmetent, etc.

Cal doncs posar l'èmfasi en les relacions entre patriarcat i capitalisme, i entre els sistema gènere i classe social. Les desigualtats de gènere s'estructuren a partir de la societat patriarcal, i és en la família on es materialitzen els vincles patriarcal. La divisió sexual del treball que s'origina en el sí de la família té el seu reflex en el mercat de treball.

El patriarcat és inherent a les necessitats del capitalisme de manera que aquest es serveix de la subordinació de les dones en benefici del mercat (capital) tant en l'esfera de la producció capitalista com en l'esfera de la producció domèstica. El treball domèstic permet la reproducció de la mercaderia - força de treball - (capital humà) i en conseqüència, permet que els sous siguin més baixos del que serien si aquest s'haguessin d'adquirir com a bens i serveis en el mercat. Assumir que el capitalisme és la causa única del patriarcat seria no tenir en compte que la posició de les desigualtats de les dones no és exclusiva de la societat capitalista; del que en podem desprendre que en les relacions de gènere també intervenen factors d'ordre cultural i social, i que les desigualtats entre els sexes no se'n deriven de les desigualtats de classe. L'acumulació de capital s'acomoda a l'estructura social patriarcal - prèvia al sistema de classes - i es serveix d'ella. Ambdós sistemes es beneficien mútuament i la seva simbiosi permet explicar l'opressió de les dones en tant treballadores i en tant que dones.

El que es dona és un pacte sexual - social que està sustentat en el patriarcat i estableix el dret polític dels homes sobre les dones. Relacions de poder legitimades amb aquest pacte simbòlic sexual – social. Sense la dona privatitzada no existiria l'home públic .

No és la divisió del treball el que explica la subordinació de les dones sinó que la desigualtat entre homes i dones s'incorpora com a factor estructurant en les relacions de producció i en la divisió del treball. Tot i que la subordinació de les dones és un universal, les relacions de dominació entre els homes vers les dones prenen una gran varietat de formes i diferents graus d'intensitat, de manera que no tenen els mateixos efectes sobre les dones en les diferents parts del món.

2.- DONES I ÀMBIT PRODUCTIU – REPRODUCTIU

Cal veure i observar les diferències que es donen entre unes dones i altres en l'àmbit productiu segons els Països. En els països perifèrics degut a la globalització econòmica i el deteriorament de les condicions econòmiques, acaben obligant a totes les persones de la família a “buscar-se la vida” Això explica una part del ràpid accés de les dones al treball remunerat, malgrat les condicions de precarietat extrema i el mercat. D'aquí que en la majoria dels casos, tot i salvant les característiques de cada context, és cada vegada més freqüent trobar dones treballant en explotacions agràries, artesanats, en la construcció, en els serveis domèstic... i en els sectors marginals com en el de la prostitució.

- **Algunes dades:**

El nombre de dones que treballen en la indústria oscil·la entre el 16% o 17% a l'Àsia, Amèrica Llatina i el carib; a l'Àfrica, un 6%, el nivell més baix. Són indústries que produeixen bens per al mercat – joguines, material esportiu, roba, aparells elèctrics i components – destinats a les exportacions cap a països rics i controlats per les multinacionals.

En els països d'Europa de l'Est, les dones han representat un percentatge de força de treball més alta que la dels homes. Com a mitjana, en els països desenvolupats les dones representen el 40% de la població activa i un 32% en els països subdesenvolupats.

- **Condicions de treball realitzat per dones:**

La gran majoria dels treballadors en el sector de la indústria són dones – 80% - joves, entre 13 i 25 anys, mal pagades, obligades a acceptar condicions de treball flexible (jornades parcials), treball informal, treball a domicili.

Aproximadament el 36% de les dones de tot l'estat espanyol treballen en l'economia submergida.

Al voltant d'un milió de dones treballen en el servei domèstic, treball en condicions de gran explotació i precarietat.

Al voltant del 60% del treball de les dones a l'estat espanyol, es concentra en uns quants sectors d'activitats – servei domèstic, serveis, treball agrícola per temporades- Les companyies i empreses justifiquen aquesta pràctica al·ludint a la major condició innata de els dones: agilitat manual, paciència, submissió, i en definitiva perquè representa una força de treball més barata que la masculina.

L'atur femení duplica la xifra de l'atur masculí.

Les dones s'acaben concentrant en aquest tipus d'activitats que permetent compatibilitzar les activitats domèstiques amb les de fora de casa, ja sigui com a força de treball flexible i barata. En totes les diferents ocupacions se les perceben com una complementarietat del treball masculí i no com la fons primària i principal de la renda familiar.

A la vista d'aquestes dades, podem parar-nos a pensar respecte la incorporació de les dones al mercat de treball, i si bé és cert que ha hagut un canvi de mentalitats respecte el rol tradicional de les dones, aquest increment laboral d'aquestes està mediatitzat per:

- **Elevada taxa d'atur.**
- **Reduïda oferta d'activitats.**
- **Concentració de les ofertes en sectors concrets: en el sector dels serveis un 83%, en la indústria es concentra fonamentalment en el sector tèxtil, sabates, cuir; en el sector privat tenen una major presència, n 60%, que en el públic i dins el sector públic ocupen feines relativament més qualificades – infermeres, professores, administratives, secretaries, etc. Mentre que en el sector privat es on s'aglutinen les ocupacions de més baixa qualificació.**
- **Sous més baixos i per sota de la mitjana dels sous dels homes (aprox. 20% menys)**
- **Una alta participació femenina en l'economia submergida.**
- **Major precarietat en els contractes – un 32% de les treballadores tenen contractes temporals, de la mateixa manera els contractes a temps parcial representa un 11,2% mentre que el dels homes un 1,6%.**
- **Menor cobertura de prestacions per l'atur.**

Respecte el tema del treball a temps parcial o flexible caldria fer algunes observacions:

L'absència total o parcial del col·lectiu femení del mercat de treball és l'única possibilitat de presència laboral femenina permesa en l'actual organització socioproductiva, ja que aquesta està basada en l'anomenat Breed – winner, (cultura del mantenedor o cap de família), i només permet la presència laboral completa del col·lectiu masculí. De manera que absència, subordinació i

segregació, són tres conceptes clau per entendre el concepte de treball i el contracte social de caràcter patriarcal i per tant sexista entre homes i dones. Seguint aquesta reflexió des de la cultura del “mantenedor masculí”, cal fer referència a Pateman qui en 1995 va ser de les primeres que posà de manifest les bases patriarcals del contracte social entre homes i dones, tal i com s’ha pactat en el món occidental contemporani. Tot i la diversitat de modalitats i malgrat les diferències de classe i ètnia, els homes són caps de família, proveïdors del suport econòmic del nucli familiar, canvi de protecció. A la seva vegada ells obtenen la subordinació de la resta del nucli familiar i el treball invisible de les dones, considerades en aquest model com a mares i esposes.

Si ens detenim un moment en aquest punt, i seguint aquest model de contracte patriarcal veurem que és el que està en la base de les desigualtats de poder entre homes i dones en el nucli familiar i la base de bona part dels abusos i violència intrafamiliar.

En aquest contracte simbòlic, es donen aquests bescanvis: protecció per submissió, treball pagat i poder, per treball no pagat i manteniment.

Com a conseqüència d’aquest contracte, només es reconegut el treball regulat pel mercat i com a treballador, el cap de família. Les representacions simbòliques que acompanyen a aquesta situació són les que converteixen aquest treball, a més de font d’ingressos, en vincle bàsic de ciutadania; o el que és el mateix, eina clau de la visibilitat social dels individus.

Seguint aquest model, les dones – mares i esposes, o les que estan en camí des ser-ho, resten subordinades al cap de família. El seu dret a ésser visibles socialment a través del dret al treball – pagat – no tindrà la mateixa legitimitat que en el cas dels homes, llevat que elles mateixes esdevinguin per absència de la part masculina del contracte, en caps de família. La ciutadania de les dones, malgrat els drets constitucionals i cívics al vot, serà el d’una ciutadana mediada, perquè no tenen l’accés directe que proporciona el treball pagat. Això fa que el seu treball no pagat, mai sigui reconegut com a tal i que el dret al treball pagat, sigui només un dret de segona categoria, ja que el dret prioritari per a elles és concentrar-se en ser esposes i mares, o filles del cap de família present o dels que ho seran en un futur (germans, oncles., depenent les cultures). La força material i simbòlica d’aquest model és present en el fons de les absències femenines del mercat laboral i que serveixen per precisar que l’atur femení i molt especialment el temps parcial són indicis significatius de l’expressió laboral d’aquest contracte. Tenint aquest model com a punt d’anàlisi ens permet explicar les diferents actuacions dels ajuts o la cooperació al desenvolupament i/o ajut humanitari, segons vagi dirigit projectes d’homes o de dones.

1.- Passa sempre per un control o mediació masculina.

2.- Els recursos que es destinen a projectes de dones no són gestionats per elles mateixes.

3.- Els projectes destinats a qüestions com la salut o l'educació, prioritaris pel desenvolupament de les persones, queden relegades a un segon ordre, molt per sota, per ex, de la construccions d'edificis i infraestructures per les ONG, o pel propi govern.

Bona part d'aquestes mancances prioritàries, formen part de les reivindicacions constants i valentes per part d'algunes organitzacions de dones en situació de postconflictes o conflicte armat, com RAWA. Com elles reivindiquen, part dels recursos destinats a la " reconstrucció del país " i en ajut humanitari, no es gestionat mai per les dones, passant aquestes a ser el col·lectiu més vulnerable i més pobre. També, els conflictes armats i la seva reconstrucció, afavoreix al col·lectiu masculí.

Podem constatar que tant l'accés al treball com les condicions laborals es reparteixen de manera desigual entre homes i dones. El tipus de relació que manté al dona amb el treball remunerat – més incidència de l'atur, treball parcial, eventual, mal remunerat, trajectòries de treball discontinues,- la continua exposant en major mesura a la pobresa i genera desigualtat de drets en l'accés a les prestacions de la seguretat social, doncs també pateixen d'un desigual accés als recursos.

Les dones treballadores a més d'ocupar els llocs més baixos de l'estructura ocupacional i de rebre els pitjors sous, continuen amb la seva activitat reproductiva, com a mares i esposes, cuidadores, en àmbits com la sanitat, serveis, neteja, confecció, cura de criatures i persones grans, etc.

En l'actualitat les professions més feminitzades es troben en els sector dels serveis, comerç i administració i en el de cura de criatures, persones grans o malaltes : segregació ocupacional horitzontal.

Per contra del que podria suposar la incorporació de la dona en el mercat de treball, no les eximeix dels vells rols domèstics, o dit d'una altra manera, la seva incorporació al mercat de treball no va acompanyada d'una distribució igualitària – redistribució del treball domèstic – en l'àmbit domèstic i els sistemes simbòlics de representació masculina gairebé no s'han alterat. D'aquí prové el que moltes de nosaltres anomenem com la trampa de la igualtat, o el malestar de l'emancipació. Per això ara, no parlem tant de la doble jornada, sinó de la doble presència i alhora ens trobem amb la paradoxa de la doble absència. Doble presència perquè es tracta no de la sobreposició de dues jornades de treball distintes i separables, sinó d'una doble càrrega de treball desenvolupada en un mateix espai, temps i jornada; amb el que això comporta de volum i intensitat de treball material i de condicionament de les actituds i valors de les dones davant la vida familiar, laboral i personal.

3.- IMPACTE DE LA GLOBALITZACIÓ EN LA VIDA D ELES DONES

3.1.- Gènere i Immigració: Un exemple dels més actuals com una de les conseqüències de la globalització, és el representat per les dones joves reclutades en els noves zones industrials dels països perifèrics, com un factor explicatiu dels moviments migratoris femenins. L'impacte dels processos d'industrialització no és neutral respecte el gènere. La forta demanda de la força de treball en aquestes indústries provoca un massiu desplaçament de dones del camp a les grans ciutats, amb conseqüències importants com l'abandonament de les formes tradicionals d'existència i el trencament de les economies domèstiques que es basen en el treball no remunerat de les dones. En el moment en que aquestes dones no troben treball en la ciutat o són substituïdes per unes altres més joves, - amb la finalitat de mantenir els seus baixos i pitjors condicions laborals - resulta pràcticament impossible el retorn d'aquestes a les seves zones de procedència, doncs en aquestes, a la seva vegada, hauran empitjorat les condicions econòmiques. La migració femenina, no pot explicar-se únicament a través de la penetració del capitalisme, sinó que és necessari tenir en compte les estructures patriarcals del lloc d'origen. Capitalisme i patriarcat no són per tant sistemes independents sinó interrelacionats. Pel que fa les dones immigrades l'anàlisi de la seva posició com a treballadores suposa partir de la interacció de les desigualtats de classe, gènere i ètnia. Les migracions femenines són considerades com una estratègia més del grup domèstic per a la supervivència dins les classes socials més desfavorides. Ara bé, aquesta mobilitat femenina no garanteix en absolut una millora en l'estatus de la dona, ni suposa necessàriament una reducció en les desigualtats de gènere. Alguns estudis el que constaten és que aquesta migració simplement suposa o bé la transferència de les relacions patriarcals de la comunitat d'origen a la comunitat de destí, de manera que les asimetries de gènere, romanen intactes o inalterables.

3.2.- Feminització de la força de treball: el fet que es doni una presència important de les dones en els desplaçaments de l'àmbit rural a l'urbà-industrial, no té res a veure a la poca participació de les dones en el sector agrícola, vers el contrari, en molts països la seva participació en aquest àmbit és i ha estat molt important. Té a veure més aviat en la forta demanda de dones joves per treballar en les empreses multinacionals – elèctriques, tèxtils, confecció – i en els serveis poc qualificats – comerç, servei domèstic, prostitució –

Existeix una relació sistemàtica entre globalització del capitalisme i la feminització de la força de treball. La confluència entre la demanda global de les dones treballadores en les indústries perifèriques i el descens de les oportunitats econòmiques de les dones en les zones rurals, provoca intensos fluxos migratoris rural – urbà de les dones joves que busquen treball en la indústria i que constitueixen un nou proletariat a nivell mundial amb característiques i repercussions específiques.

Un exemple el tenim en les zones franques que s'han creat en països del Tercer Món i que atreu a moltes treballadores no qualificades a indústries com l'electrònica, confecció, tèxtil, confecció de joguines i sabates. La forta presència de dones joves en les indústries maquileres, en zones de Llatinoamèrica, són un exemple clau.

Aquest nou proletariat femení, constitueix una força de treball flexible, disciplinat i barat. Les condicions laborals d'aquestes treballadores són summament desfavorables i precàries * Veure monogràfic en Docència sobre les” maquilas.” Respecte aquest tipus de treball és habitual que no existeixin normes, ni lleis laborals que les protegeixin (a les treballadores), o que aquestes no es compleixin, de manera que a la pràctica s'enfronten a jornades laborals prolongades, deficientes condicions de treball, riscos i repercussions diverses per la seva salut. La mà d'obra femenina resulta més barata que la masculina, tot i que realitzin la mateixa activitat, ja que culturalment s'assumeix que el sou d'un home ha de servir per mantenir la família, i el de la dona és complementari. Per tant el treball de les dones es considera inferior al dels homes no per la feina que realitzen, sinó perquè les treballadores arrosseguen aquesta càrrega de inferioritat d'estatus al lloc de treball. La transnacionalització de la producció s'aprofita de la fragmentació per sexes de la força laboral dins un país, la qual cosa possibilita a les multinacionals operar amb costos molt més reduïts que el que haurien d'assumir en els països del centre.

3.3.- Àmbit domèstic de la migració a escala internacional: l'àmbit dels serveis domèstic constitueix la principal font de treball per les dones immigrants cap a les ciutats o països industrialitzats.

El reclutament de dones immigrades a nivell internacional constitueix un important negoci que afecta a milions de treballadores, bilions de dòlars i quantitat de països importadors i exportadors, així com d'agències intermediàries. Augmenta el nombre d'agències il·legals que actuen com a mediadores buscant el benefici econòmic fàcil. Moltes vegades funcionen com creditors que fan que moltes dones quedin en situació de dependència durant molt de temps, atrapades en deutes difícils de retornar. Aquest és el gran negoci del comerç de treballadores domèstiques, però que és extensible a les xarxes que treballen amb el comerç sexual de les dones. L'estatus de la dona immigrada treballadora domèstica està clarament devaluat, dones que a més de la situació de dependència que li crea la seva situació personal – en moltes ocasions estan sense regularitzar, sense documentació...- porten incorporades pel fet de ser dones i treballadores domèstiques, la infravaloració d'aquest tipus de treball. S'obre així un ampli ventall de pèssimes condicions laborals que van des de la sobreexplotació als abusos sexuals i maltractaments. La vulnerabilitat de les dones immigrades que treballen en el servei domèstic es tradueix també en maltractaments sexuals. A finals de 1980, els informes sobre violència contra les dones i maltractaments – violacions, segrestos, assetjaments sexuals..., a treballadores domèstiques en l'estranger, van moure a que en alguns països d'origen imposessin restriccions transitòries a l'emissió de permisos de treball a les dones cap a altres països.

Hi ha un altre aspecte a tenir en compte, el procés de transferència del treball reproductiu entre dones. Mitjançant el qual, dones de classe mitja, blanques, milloren la seva posició laboral a través del recurs d'un exercit de reserva integrat per altres dones procedents de països perifèrics. La internalització del treball reproductiu genera un triple sistema de subordinació de la dona immigrant en base al gènere, l'ètnia i la classe social. A través de les treballadores domèstiques s'estructuren relacions autogèniques de classe i ètnia entre les mateixes dones. Al mateix temps, es legitimen les relacions patriarcals entre homes i dones també fora de les relacions familiars. Els homes poden tranquil·lament continuar les seves activitats amb aquesta nova assegurança “ reproductiva “ de la força de treball de les dones immigrades.

Les dones immigrades ahora, s'han vist obligades a deixar les seves famílies dependents de la cura d'altres persones – generalment altres dones , àvies, germanes.. – que s'encarreguen de les criatures. És així com s'estableixen cadenes mundials d'afecte i assistència amb diferents vincles i graus, constituint les dones més pobres les que s'ocupen de les filles i fills o de les persones grans, d'altres dones amb més poder adquisitiu. Aquest fenomen

es coneix com “ maternitat transnacional ” o “ globalització de la maternitat ”
* veure el documental : Quan la mare torna a casa per Nadal ”.

3.4.- Constitució i representacions dels estereotips de les treballadores domèstiques segons la seva procedència ètnica: les “ mami ” britàniques ocupen una categoria important al Regne Unit, EUA, i Canadà, per ser blanques i perquè compten amb titulacions que les capacita professionalment per atendre les necessitats dels infants. En els països del sud d'Europa, les treballadores filipines estan molt ben considerades per la seva eficàcia, coneixement de l'anglès i per la seva religió catòlica. Les treballadores magrebines són etiquetades com difícils d'integrar degut a la seva condició de musulmanes. A França per exemple, difícilment són contractades dones congolese perquè se les considera mandroses.

La feminització també està travessada per la categoria ètnica en el discurs de les empreses de serveis respecte les dones immigrades. L'etnificació dels serveis domèstics no tan sols s'explica a partir de les característiques personals del col·lectiu de dones immigrades i les seves estratègies, sinó que juguen en aquest procés un paper fonamental les configuracions ideològiques estereotipades procedents de la demanda de la força de treball, en el sentit de preferir a la dona immigrant per a determinades tasques i de rebutjar-la per altres.

Alguns exemples de la imatge estereotipada d'aquestes dones per part de les persones d'algunes empreses del país d'acollida:

“ Prefereixen estrangeres perquè creuen que els sortirà més barat; la majoria de senyores espanyoles prefereixen estrangeres degut al sou i perquè les treballadores espanyoles diuen que es cobra poc ” .

“ Generalment es prefereixen a les treballadores llatines perquè se les considera més amables ”.

Per la neteja es prefereixen a les espanyoles, perquè les estrangeres són amables i honestes, però brutes, ja sigui pel costum, el clima o la raça. La gent es queixa de les llatinoamericanes perquè són molt lentes. La gent està acostumada a la dona de neteja d'aquí que és un cicló. Elles, les llatines, fan les coses d'una altra manera.

3.5.- Precarietat de la vida laboral i la vida de les dones a casa nostra: mentre escric aquesta ponència aquests dies s'acaba d'aprovar l'avantprojecte de llei de la Conciliació de la vida laboral i familiar a casa nostra. La notícia més destacada en la majoria de la premsa escrita ha estat la del permís de paternitat. Si bé és cert que en la que serà la nova llei es recullen petits avenços, per la majoria de dones que formem part del moviment feminista ens resulta altament sospitosa. Una de les sospites rau en l'anomenat temps parcial o flexibilitat laboral, que referit a l'àmbit del que parlem – la funció pública – està format per una gran majoria de dones. Quina lectura en

podríem fer? Diferents, una d'elles és que darrera de l'ús del terme flexibilitat laboral s'oculta la segregació social que afecta sobre tot a les dones. L'ocupació a temps parcial serveix per augmentar la taxa d'activitat de les dones i alhora suposa un fre a un altre dels pilars fonamentals de les polítiques de conciliació, que és el repartiment equitatiu del treball productiu i reproductiu. Tal com senyala Teresa Torns, els homes eludeixen l'ocupació a temps parcial simplement pel fet que no han interioritzat la necessitat de desenvolupar una vida familiar i emocional de més qualitat – masculinitat hegemònica -, ni el significat de dedicar més temps a la cura de les filles i fills o d'altres persones. L'ocupació a temps parcial té a veure amb la feminització d'aquest i a que també aquesta modalitat de treball es veu afectada per la seva vinculació amb la precarietat laboral i la pèrdua de drets i beneficis reconeguts a la persona treballadora a jornada completa. La majoria de contractes a temps parcial són temporals, amb pitjors sous i concentrats en determinades activitats del sector dels serveis, caracteritzats alhora per la seva feminització i desqualificació. (A l'estat espanyol, el 78% del treball a temps parcial el realitzen les dones. 2001)

L'ocupació a temps parcial constitueix en realitat, un instrument de flexibilització i desregularització de la força de treball en pro de la productivitat empresarial, que té poc a veure amb la reducció horària per poder dur a terme la conciliació ocupació - família. En definitiva, cal observar que aquesta modalitat de treball a temps parcial, té a veure amb la segregació de l'activitat femenina i l'accentua, doncs es dona majoritàriament en els sectors on hi ha moltes dones.

Ras i curt, això no significa res més que el joc o la divisió sexual del treball. S'assumeix que són els homes a qui correspon l'ocupació laboral completa, i l'ocupació a temps parcial està pensada per a les dones que depenen econòmicament d'una figura masculina, i per tant, pot permetre's el luxe de percebre un sou menor i tenir menys drets socials o renunciar-hi.

Davant d'aquest discurs oficial, el que cal són polítiques amb mesures orientades a una reducció generalitzada de la jornada laboral, d'una manera flexible, negociada, adaptada al cicle vital de dones i homes. Si aquestes mesures no van acompanyades d'una revalorització i reconeixement de les tasques reproductives i d'una transformació de la manera masculina d'entendre la vida quotidiana, difícilment s'aconseguirà que les tasques i treball reproductiu deixin de ser exclusives de les dones, doncs per l'home el temps de no - treball remunerat es considerat com un temps "lliure" o buit de contingut.

La constatació de que la reducció de la jornada laboral s'està plantejant en termes que oculten el treball reproductiu i el conflicte derivat de la divisió sexual del treball, pot fer-se extensiu al conjunt de les polítiques de conciliació de la vida laboral i familiar.

Per tal que la reorganització i el repartiment del treball puguin contribuir a superar la divisió sexual del treball, cal anar més enllà de la reducció de la jornada laboral o el repartiment del treball i incloure tots els treballs que es realitzen i són necessaris pel sosteniment i manteniment social, tant el productiu com el reproductiu, el remunerat com el no remunerat. Tan sols d'aquesta manera es podrà aconseguir una veritable qualitat de vida tant per les dones com pels homes, i per altra banda, aconseguir que les dones deixin de ser vistes com un col·lectiu problemàtic a l'hora d'accedir a un treball remunerat. En aquest sentit les polítiques han d'afavorir tant les homes com les dones i motivar els homes a compartir les tasques del treball tant productiu com reproductiu.

4.- IMPACTE DE LA POBRESA EN ELS GRUPS DE DONES MÉS VULNERABLES

- Immigrades, Dones soles (separades, divorciades, vídues, mares solteres, lesbianes), dones grans.

La pobresa i les polítiques d'ajust dels països tenen un impacte directe en la participació de les dones en el mercat laboral, com podem veure amb l'anàlisi pel que fa l'accés al treball en condicions de desigualtat: temps parcial, pitjors condicions, sous baixos, i en l'accés als recursos econòmics i socials. A més d'aquesta generalització, si analitzem la situació de les dones en els anomenats països en vies de desenvolupament, aquesta situació constitueix una veritable bossa de pobresa, d'aquí la denominació feminització de la pobresa.

4.1.- Grups de risc:

- Dones Joves: a l'estat espanyol es calculen uns 4.180.600 dones entre els 16 i 29 anys amb risc d'exclusió i dificultat d'accés al mercat laboral. Pitjors contractes, contractes temporals i sous més baixos que els dels nois... de manera generalitzada, un dels riscos principals és la dependència i el retard en formar part de la vida adulta, per sobre de la dels homes.
- Dones immigrades: problemes de caràcter legal, econòmic, familiar i laboral; discriminació i invisibilitat. Estereotipades en el model de dona immigrada dependent del marit, sense un projecte de vida propi, sense identitat, o estigmatitzada per uns o altres motius- explotació sexual, prostitució-
- Mares solteres i dones caps de família : són les darreres en obtenir o poder accedir als recursos o ajuts dels governs. Juntament amb les dificultats de ser les sustentadores del nucli familiar amb tot el que comporta, i fins fa molt poc, totalment inexistents com a col·lectiu amb característiques específiques.

- Dones maltractades (mereix un espai específic per la seva situació).
- Dones vídues i dones grans : amb pensions de misèria i sense una jubilació que els pertoqui per propi reconeixement a tota una vida de treball sigui o no el remunerat. Un 24 % de dones que viuen soles (velles o vídues) a l'estat espanyol, viuen en condicions de gran precarietat.

4.2.- Conseqüències de la precarietat laboral i feminització de la pobresa en la qualitat de vida de les dones: Els estudis de gènere han contribuït a identificar i generar processos de decosntrucció d'una visió androcèntrica de la realitat de les relacions de poder i distribució dels recursos entre homes i dones. Entesa aquesta distribució de recursos no tan sols d'aquells de caràcter econòmic, sinó també dels de l'oportunitat de formació en l'exercici de la ciutadania, en la presa de decisions en l'espai públic, etc.

Ex. El 99% de la propietat de la terra està en mans masculines enfront d'un 1% de dones que són propietàries. Les dones tan sols són propietàries d'un 10% dels diners que circulen pel món i representen un 70% de les persones que viuen amb menys d'1\$ al dia; són les que constitueixen el 70% de l'analfabetisme (dades del 2000).

Malgrat tot, hi ha importants progressos de canvi gràcies al treball de moltes dones activistes, investigadores i promotores dels drets de les dones. Treball que gràcies a les aportacions del feminisme i els estudis de gènere permeten abordar una realitat innegable; gràcies també al treball de milers de dones des dels diferents àmbits tant en el productiu com el reproductiu. L'aportació dels estudis de gènere amb un enfocament transversal o com a variable analítica ha premés:

- La desagregació de la informació per sexes, de manera que ha permès visibilitzar la concentració de la pobresa i l'atur pel que fa les dones.
- Desagregació per sectors i àmbits, ha permès fer patent la major irregularitat en la presència de les dones en el mercat, considerant el treball femení com a secundari. S'ha pogut constatar l'impacte de la doble jornada laboral de les dones en la seva qualitat de vida com individu i com a col·lectiu.

4.3.- Pobresa i qualitat de vida: a partir de les xifres desagradades per sexe que indiquen el nombre de dones pobres, s'intenta buscar més enllà les dades per poder interpretar-les, la qual cosa significa que la proporció de dones sobre el total de pobres ha augmentat. Al respecte podem al·ludir a causes familiars i demogràfiques, però en general té molt a veure amb l'estructura familiar, una situació social que encara no considera imprescindible dotar de les mateixes oportunitats formatives a les filles que

als fills; que considera les tasques domèstiques com una feina sense valor i gratuït i que és a la dona en exclusiu a qui li pertoca i continua perpetuant la presència dels homes en l'àmbit de la producció i les dones en el de la reproducció.

Tot això juntament amb els elements ja esmentats fa que parlem del impacte que té la pobresa en la qualitat de vida de les dones, fins el punt que amb el nom de feminització de la pobres, des de diferents organitzacions de dones i alguns organismes internacionals, senyalen aquesta feminització com a part de la violència estructural.

Entenem per qualitat de vida: *una vida digna, en la que les persones tinguin una bona salut, accés a l'educació que les permeti desenvolupar les seves capacitats psico- socials, intel·lectuals i d'interacció social. Implica també, que durant el "cicle laboral", les persones tinguin l'oportunitat de realitzar activitats productives en unes condicions justes, no discriminatòries.* Tot això equival :

- a. Qualitat de vivenda (dret a l'habitatge): en el cas de les dones implica qüestions de condició i posició diferents que pels homes. Per les dones es converteix en un símbol de la seva condició, és a dir, de la seva situació de gènere subordinat i depenent; la vivenda és un espai simbòlic en el que les dones desenvolupen la major part de la seva vida; és l'espai femení per excel·lència, on duu a terme bona part de la socialització, la cura de les persones que formen part del nucli de convivència, malgrat tot, són les que tenen accés a ella des d'una condició de dependència i desigualtat.
 - b. Qualitat de salut (dret a la salut):aquest és un factor que permet més dades en relació directa i indirecta amb la situació de pobresa i el que té una repercussió específica en la vida de les dones, més enllà de la procedència ètnica.
- Dificultat per accedir als serveis de salut i a servies d'atenció especialitzada.
 - Condicions de l'entorn: sanejament, higiene, aigua potable, desplaçaments i llargues distàncies per accedir als recursos més elementals.
 - Mortalitat materna durant el part o el postpart. Manca d'atenció sanitària, hospitalització, atenció a temps, higiene...
 - Mortalitat materna - infantil: relacionada amb el període prenatal. Malalties infantils en els nadons relacionades amb la salut que va tenir la mare durant l'embaràs.
 - Embarassos no desitjats entre adolescents.
 - Dificultats en els dones embarassades a l'accés dels serveis de salut: citologies, controls prenatals, dèficit de ferro, anèmies endèmiques degut a una alimentació insuficient i deficitària.

Factors tots ells, que agreugen encara més, la situació de les dones dels països pobres, de les joves embarassades, de dones del sectors rurals, de més baix nivell educatiu i nivell socio - econòmic (encreuament de gènere, classe social, edat, ètnia, àmbit geogràfic).

Altres situacions interrelacionades amb la pobresa i la violència contra les dones i la seva repercussió en la seva qualitat de vida:

- **Violència intrafamiliar**
- **Violència laboral – assetjaments i agressions sexuals (casos de les treballadores de las Maquilas)**
- **Violacions sistemàtiques durant els conflictes armats i els postconflictes (Balcans, Rwanda, Somàlia...), comeses pels exercits i els grups armats.**
- **Mutilacions genitals.**
- **Infanticidis o selecció del sexe.**
- **Femicidis (Ciudad Juárez, Guatemala...)**
- **Prostitució infantil principalment femenina, però també masculina.**
- **Incorporació forçada de nenes i nens a grups militaritzats (nens soldats)**
- **Matrimonis forçats (Afganistan)**
- **Refugiades i desplaçades (Sudan, Colòmbia...)**

En definitiva tot allò que significa un retrocés important en la llibertat i dignitat de les persones i el respecte als drets humans més elementals : la vida.

Propostes i resistències:

- **Reforçar les xarxes de solidaritat internacional de les dones d'aquí i d'allà.**
- **Reconeixement dels drets de les dones: drets sexuals i reproductius, entre altres.**
- **Millores de les condicions laborals i de salut.**
- **Gestió dels recursos procedents de l'ajut humanitari, per les dones, o les organitzacions de dones, o bé que les diferents organitzacions internacionals, tinguin com a qüestions prioritàries les necessitats de les dones i les nenes i s'inverteixi en educació, salut, reforçament dels grups democràtics i organitzacions de dones (empoderament) - RAWA -**
- **Protecció específica de la població femenina, nenes i nens en els camps de refugiats.**
- **Que es compleixin compromisos i acords presos pels diferents països en les cimeres de dones: des de Beijing a Nova - York .**

Bibliografia:

Parella, R; S.(2003) : Mujer, inmigrante y trabajadora: la triple discriminación.
Ed. Anthropos, Barcelona .

Vilalta, L. (2004): Convivir en un mundo sin violencia. *Seis espacios para la reflexión en un contexto internacional confuso. Foro mundial de mujeres.*Barcelona

Juliano, D.(2004): Excluidas y marginales. Una aproximació antropológica.pp.57-62;pp.79-96
Cátedra, Col. Feminismos. Madrid.

Sabaté, A. (1995) : Mujeres, espacio y sociedad. Hacia una geografía del género, Madrid :
Síntesis.

Martínez, M; A. (2004): La salud de las mujeres en tiempos de guerra. En *Mujeres y salud*.
Nº 13 -14. Caps. Barcelona.

Las Dignas. (2000): Calidad de vida de las trabajadoras de las maquilas.El salvador.

Moreno, V. I Torne, D. (2004). Maquilas, una garesió global. En *Docència revista. USTEC·STEs*
Barcelona.

Seager, J. (2001). Atlas del estado de la mujer en el mundo. Akal. Madrid

Torns, T. (2001). Article. Entre l'atur i el temps parcial: noves maneres per a una vella desigualtat.
Revista catalana de sociologia.pp.27-40. Barcelona